

PERUS-SKENE Työpaja III yhteenveto

PERUS-SKENE-hankkeen kolmas työpaja järjestettiin etäyhteyksin keskiviikkona 1.12.2021 12.30-16.00 teemalla *"Alue- ja yhdyskuntarakenteen tulevaisuusskenaariot"*. Työpajassa alan asiantuntijat kokoontuivat pohtimaan tutkijoiden valmistelemien alue- ja yhdyskuntarakenteen kehityksen skenaarioiden uskottavuutta ja johdonmukaisuutta. Hankkeessa järjestetään neljä työpajaa, joista tämä oli kolmas.

Työpajassa työstettiin neljää alue- ja yhdyskuntarakenteen kehityksen skenaariota, jotka on tuotettu hankkeen aiempien vaiheiden pohjalta. Kukin neljästä ryhmästä käsitteli yhtä skenaariota. Tehtävissä keskityttiin skenaarioiden mahdollisuuteen, uskottavuuteen ja relevanttiuteen päätöksenteon kannalta. Ensimmäisessä tehtävässä kartoitettiin skenaarioiden herättämiä päällimmäisiä huomioita ja mieleen jääviä asioita kysymyksen *"Mitkä kolme asiaa skenaariotarinnassa pistivät silmään?"* kautta. Toisessa tehtävässä pureuduttiin skenaarioiden mahdollisuuteen, uskottavuuteen ja relevanttiuteen päätöksenteon kannalta. Tavoitteena oli ensinnäkin selvittää, mitkä asiat lukijoille nousee esille ja jää päällimmäisenä mieleen skenaarioita lukiessa sekä toiseksi saada tietoa siitä, ovatko valmistellut skenaariot alan asiantuntijoiden näkökulmasta mahdollisia, uskottavia ja relevantteja.

Alla työpajan antia on purettu ryhmäkohtaisesti. Ryhmät oli koostettu siten, että erilaisten organisaatioiden edustajat oli sekoitettu tasaisesti eri ryhmiin, jotta kaikissa ryhmissä tulisi esille monipuolisesti erilaisia huomioita. Kunkin ryhmän osuuden alussa on kuvakaappaus ryhmän työpajassa tuottamista huomioista.

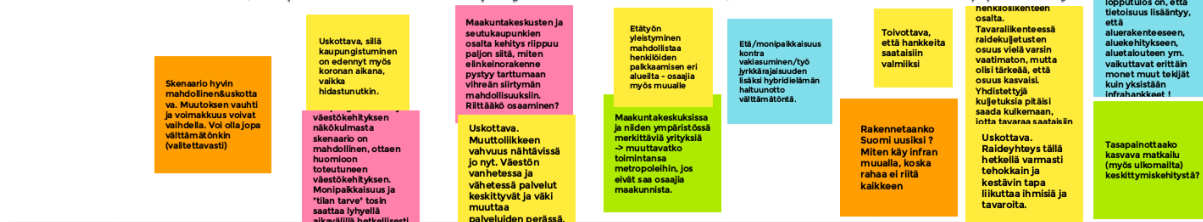
Metropoli-Suomi

Tehtävä 1. Mitkä kolme asiaa pistivät silmään skenaariossa?

Onko skenaario: 1. Mahdollinen 2. Uskottava 3. Päätöksenteolle relevantti
aluerakenteen näkökulmasta

Tee huomioita aluerakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Onko skenaario: 1. Mahdollinen 2. Uskottava 3. Päätöksenteolle relevantti
yhdyskuntarakenteen näkökulmasta

Tee huomioita yhdyskuntarakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Metropoli-Suomessa ilmastonmuutokseen on pystytty vastaamaan tehokkaasti kansainvälisellä ja kansallisella tasolla, minkä seurauksena lämpötilan nousu rajautuu 1,5 asteeseen. Vahva kansainvälinen ilmastopolitiikka ja taloudellisen kilpailukyvyn säilyttäminen sekä vahvistaminen vihreän siirtymän mullistamassa taloudessa asettavat lähtökohdat myös alue- ja yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi, joka keskittyy suurimpiin kaupunkiseutuihin ja niiden välisiin yhteyksiin. Suomen avautuminen maailmalle jatkuu ja työperäinen korkean osaamisen maahanmuutto on lisääntynyt huomattavasti samalla kun ilmastopakolaisuuden määrä on jäänyt vähäiseksi. Maahanmuuton ansiosta huoltosuhde on selvästi parempi kuin mitä tällä hetkellä odotetaan ja osaavan työvoiman tarve tyydytetty.

Tarpeellinen skenaario kaupungistuvassa yhteiskunnassa

Metropoli-Suomi-skenaario koettiin pääosin uskottavana niin alue- kuin yhdyskuntarakenteen kehityskulkujen suhteen. Skenaario tunnistettiin voimakkaan keskittymisen ja kaupungistumisen kehityskuluksi ja kehityksen todettiin olevan tapahtumassa jo tällä hetkellä. On myös uskottava kehityskulku, että tällä hetkellä pandemian yhteydessä korostuvat kaupungistumisen vastavirrat jäävät isossa kuvassa tilapäisiksi ilmiöiksi.

Skenaariota pidettiin tarpeellisenä, koska kaupungistumisen kiihtymiseen pitää pystyä varautumaan niin suurilla kaupunkiseuduilla kuin muualla Suomessa. Kaupungistumiseen liittyvä kasvun dynamiikka on tunnistettava ja sitä on hallittava. Skenaarion avulla voi käsitellä sitä, miten elämisen mahdollisuuksia voidaan ylläpitää myös suurten kaupunkialueiden ulkopuolella. Skenaarion kehityskulkuja voidaan joistain ikävistä seurauksista huolimatta pitää välttämättöminäkin, jotta Suomi pärjää kansainvälisessä kehityksessä. Muutoksen todellinen vauhti ja voimakkuus ovat kuitenkin vielä epävarmoja asioita.

Ryhmässä kuitenkin tunnistettiin monia asioita, jotka eivät välttämättä ole todennäköisiä, vaikka niin voisikin tapahtua skenaarion puitteissa. Esimerkiksi aluerakenteen keskittymiskehitys on todennäköisesti jatkossakin monikeskuksista, eikä kasvu keskity vain yksittäiselle metropolialueelle kuten skenaariossa on kuvattu. Osaamista ja innovaatiokykyä on tällä hetkellä kaikilla alueilla. Myös yliopistojen laajamittaista lakkauttamista pidettiin epätodennäköisenä kehityksenä, vaikka osa korkeakouluista tulee todennäköisesti profiloitumaan muita keskeisempään rooliin.

Skenaarion kunnianhimoisen ilmastopolitiikan aikaansaamaa ilmaston lämpenemisen pysäyttämistä 1,5 asteeseen ei pidetty täysin uskottavana. Kyseessä on kuitenkin keskeinen ajuri, joka perustelee skenaariossa kuvattuja tapahtumia kuten sääntelyä, yhdyskuntarakenteen keskittämisen ja tiivistämisen toimenpiteitä sekä raideinvestointeja. Skenaariossa kuvattuja suurten kaupunkien välisiä nopeita raideyhteyksiä pidettiin toivottavina niiden kestävyysvaikutusten ja yritystoimintaa hyödyntävien kasautumisetujen johdosta. Kestävien liikkumismuotojen ja niiden aikaansaaman yhdyskuntarakenteen ennakointi nähtiin erityisen relevanttina päätöksenteon kannalta.

Verkostometropolin olemusta etsimässä

Skenaarion nimeä Metropoli-Suomi pidettiin ryhmässä osin harhaanjohtavana: se antaa helposti mielikuvan Helsinki-keskeisyydestä. Skenaariossa metropolilla viitataan kuitenkin laajempaan eteläisen Suomen suurien kaupunkiseutujen yhdessä muodostamaan ”verkostometropoliin”, joka muodostuu nopeiden raideyhteyksien avulla ja asemoituu suhteessa maailman metropolialueisiin. Vaikka metropolisaatio on eräänlainen kaupungistumisen ääripää, se on yksi täysin mahdollinen kehityskulku, johon aluerakenteen polarisoituminen voi jatkuessaan johtaa. Skenaariossa metropolikehityksen yhtenä ajurina pidetään korkeampaa tuottavuutta. Metropolin muodostuessa suurten kaupunkien verkosta sen vahvuutena nähtiin, että siihen kuuluvilla eri kaupunkiseuduilla voisi olla keskinäistä työnjakoa esimerkiksi ulkomaan yhteyksiin liittyen. Globaalissa tarkastelussa on kuitenkin kyseenalaista, muodostaako edes suurkaupunkien verkostometropoli riittävän perustan kilpaillakseen maailman metropolien kanssa ja houkutellakseen kansainvälistä osaamista.

Skenaarion työpaikkakehitys on talouden kasautumiseduista johtuen voimakkaan keskushakuista. Suuret kaupungit ovat skenaariossa vetovoimaisia myös väestön sijoittumisen suhteen, vaikka osa toimialoista sijaitsisikin etäällä kaupungeista. Ryhmässä kaivattiin täsmennystä siihen, miksi myös väestö keskittyy vahvasti esimerkiksi pendelöinnin sijaan. Voimakas keskittyminen herätti myös kysymään, miten paljon Suomea joudutaan rakentamaan uusiksi, ja miten toisaalta käy infran muualla, kun rahaa ei riitä kaikkeen? Myös skenaariossa kuvattujen isojen raideliikennehankkeiden toteutumista epäiltiin, vaikkakin niitä pidettiin yleisesti toivottavana. Logistiikan ja erityisesti satamien rooliin toivottiin otettavan skenaariossa enemmän kantaa. Henkilöliikenteen lisäksi myös tavaraliikenteen edellytysten parantamisen tarve toivottiin otettavan huomioon.

Skenaariossa tehokas rakentaminen tuo samalla haasteita vihreän ympäristön suhteen kaupunkirakenteessa. Toisaalta täydennysrakentamisen nähtiin kokonaisuudessaan säästävän viheralueita. Eheä yhdyskuntarakenne nähtiin tärkeänä esimerkiksi palveluiden ja asumisen sijoittumisen suhteen. Ryhmässä nähtiin kuitenkin päätöksenteon kannalta haastavana, pystytäänkö yhdyskuntarakennetta todellisuudessa säilyttämään eheänä ja kestäväan liikkumiseen tukeutuvana. Entä kenellä on tosiasiassa varaa asua metropolin ytimessä ja keskusta-alueilla? Etätyö voi houkutella asettumaan pikemminkin niiden ulkopuolelle. Asumisen ja työn sijaintiin tai kiinteistöjen käyttötarkoitukseen liittyvän karkean jaottelun sijaan tulisi huomioida hybridielämä, jossa yhdistyvät etätyöskentelyn ja paikkaan sidotun elämän eri puolet. Skenaarion logiikassa näiden näkökulmien avaaminen voisi selkeyttää kehityskulun kuvausta.

Keskustelussa todettiin, että teknologinen kehitys on kuvattu skenaariossa melko ohuesti, vaikka voimakas kaupungistuminen on sidoksissa myös teknologisiin muutoksiin ja riskeihin. Esimerkiksi älykaupunkien kriisinkestävyys kyberuhkien tai energian saatavuuden suhteen on suurempi haaste kuin maaseudulla. Skenaariossa kaupan ja sen sijainnin rakenne tulisi myös muuttumaan paljon, ja jäi avoimeksi, miten esimerkiksi verkkokauppapohjainen logistiikka toimii käytännössä tulevaisuudessa.

Eriytymiskehitys skenaarion selkeimpänä uhkana

Ryhmässä havaittiin, että skenaarion kuvaama voimakas kaupungistuminen ja kilpailukykyyn perustuva yhteiskunta johtaa todennäköisesti sekä alueiden väliseen eriarvoistumiseen että segregatioon kaupunkialueiden sisällä. Vauraus jakautuu epätasaisesti, ja alueet kilpailevat keskenään: yhtäällä on kasvua, toisaalla taantumista, mikä aiheuttaa todennäköisesti kitkaa alueiden välillä. Skenaariossa voisi avata enemmän, miten polarisaatiota ja siitä aiheutuvaa konfliktiherkkyttä hallitaan, ja miten kilpailevien alueiden ja aluetasojen välillä edistettäisiin yhteisymmärrystä.

Keskustelussa tuotiin esiin, että sopeutumiskykyisten suurten kaupunkiseutujen lisäksi myös pienten kuntien menestystekijät tulisi tunnistaa. Potentiaalisia vahvuuksia on vapaa-ajan palveluiden lisäksi myös esimerkiksi kestävässä energiatuotannossa. Matkailu nähtiin yhtenä keskittymiskehitystä mahdollisesti tasapainottavana tekijänä, sillä se vaatii paikallista infraa ja osaamista. Pienemmillä seuduilla tulevaisuuden mahdollisuudet riippuvat kuitenkin vahvasti siitä, miten hyvin vihreään siirtymään onnistutaan tarttumaan – ja muutosvauhti voi olla liian nopea. Skenario onkin poliittisesti haastava, koska keskusalueilla ja syrjäisemmillä alueilla on täysin eri lähtökohdat, joista ponnistaa. Myös skenaarion kuvaamissa kuntaliitoksissa syntyy jännitteitä keskus- ja reuna-alueiden välille.

Skenaariossa kuvattu voimakas korkean osaamisen maahanmuutto herätti kysymyksen siitä, mikä toimii Suomen houkuttimena muuttajille? Edelleen yksi esiin noussut konfliktiherkkyttä lisäävä tekijä oli ilmastopakolaisuus, jota ei nähty voitavan ohittaa täysin tässäkään skenaariossa. Ryhmässä pohdittiin myös, kuinka paljon eriytymistä osaamisen suhteen voi käytännössä tapahtua. Niin sanottuja perusduunaritoita, kuten hoitajia ja rakennustyöntekijöitä tarvitaan jatkossakin, eikä niitä tulisi unohtaa eri skenaarioissa.

Toimialarakenteen ja sen alueellisten ilmentymien monipuolisuus otettava huomioon

Skenaarion lähtökohta siitä, että korkea osaaminen keskittyy suuriin kaupunkeihin, nähtiin jossain määrin ristiriitaisena sen suhteen, että osaamista, tuotantoa ja innovaatiokykyä sijaitsee tällä hetkellä niiden ulkopuolellakin. Esimerkiksi seutukaupungeissa sijaitsee globaalistikin merkittävää, vihreän siirtymän mukaista vientiteollisuutta. Joutuvatko yritykset muuttamaan suuriin keskuksiin osaavan työvoiman perässä? Elinkeinorakenteen kokonaisvaltaista muuttamista muutamassa vuosikymmenessä ei pidetty realistisena, vaikka toimialat uudistuvatkin: metsäsektorin elinvoimaan uskottiin jatkossakin, ja pelkän kaupunkiviljelyn ei nähty ratkaisevan ruoantuotannon haasteita. Vihreän siirtymän edellyttävä vahvistuva sääntely nähtiin itsessään haasteena kilpailukykyiselle toiminnalle.

Skenaariossa kuvattua toimialajaottelua perinteisiin taantuviin aloihin ja menestyksekkäämpiin osaamisaloihin pidettiin liian yksinkertaistavana, sillä toimialojen sisälläkin on eriytymiskehitystä. Myös sijaintitekijöiden moninaisuus olisi huomioitava: teollisuuden asiantuntijatyötä on paljon kaupunkikeskuksissakin. Vihreän siirtymän näkökulmasta keskittyminen teollisiin klustereihin nähtiin liian pelkistettynä, sillä siirtymä koskee myös palvelu- ja tietointensiivisiä aloja.

Havaitut kehityskohteet skenaariossa

- Skenaariossa on sosiaalisen kestävyysnäkökulmasta selkeää kestävyysvajetta (väestön eriytymiskehityksen ja alueellisen polarisaation uhka), joka ei nouse riittävän selkeästi esiin.
- Skenaarion nimi aiheuttaa skenaariotarinaan nähden virheellisen mielikuvan siitä, että kaikki keskittyy Helsingin seudulle.
- Miksi väestö keskittyy suurten kaupunkien ytimeen myös monipaikkaisen työn aikakaudella?
- Mikä vetää korkean osaamistason maahanmuuttajia Suomeen?
- Miten paljon Suomea joudutaan rakentamaan uudelleen – ja miten käy infran haja-asutusalueilla?
- Teknologiset muutokset esim. logistiikassa tulisi ottaa monipuolisemmin huomioon.
- Toimialarakenteen muutokset ovat todellisuudessa hitaita ja moninaisia.

Yhteenveto

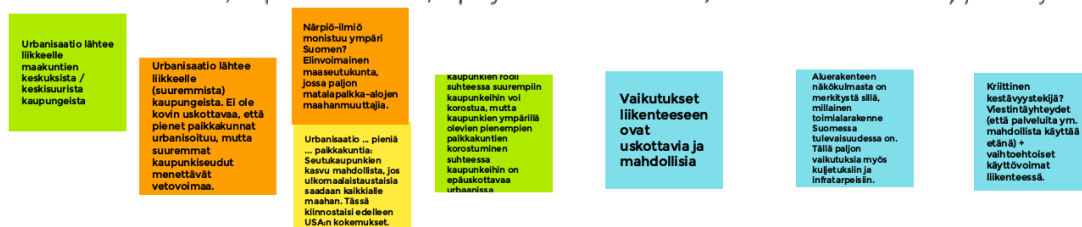
Metropoli-Suomi-skenaarion kuvaama kaupungistumisen äärivaihtoehto on kokonaisuudessaan tarpeellinen ja uskottava skenaario, vaikka sen yksityiskohdissa onkin joitain haastettuja osia.

Glokaali Suomi

Onkoskenaario: 1. Mahdollinen 2. Uskottava 3. Päätöksenteolle relevantti
aluerakenteen näkökulmasta

Tee huomioita aluerakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Onkoskenaario: 1. Mahdollinen 2. Uskottava 3. Päätöksenteolle relevantti
yhdyskuntarakenteen näkökulmasta

Tee huomioita yhdyskuntarakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Glokaali-Suomi skenaariotarinassa ilmastonmuutokseen on onnistuttu sopeutumaan kohtuullisesti, mutta murrokseen on liittynyt nopeita kulttuurien yhteensovittamisen tarpeita. Skenaariossa tapahtuu sekä työperäistä että humanitääristä maahanmuuttoa, minkä

vuoksi maahanmuuttajien integraatio yhteiskuntaan korostuu. Skenaariossa lähtökohtana on, että maahanmuuttajien integraatio onnistuu hyvin ja he pääsevät osaksi työmarkkinoita, mikä parantaa taloudellista huoltosuhdetta. Skenaariossa syntyy uutta liiketoimintaa etenkin vihreän siirtymän kautta bio- ja kiertotalouteen sekä matkailualalle. Teknologinen kehitys mahdollistaa etenkin korkeakoulutetuille vapauden sijoittua työskentelemään etänä paikkariippumattomasti. Hajautunut kehitys edesauttaa paikallisyhteisöjen syntymistä, ja suurkaupunkikeskeinen kasvu hiipuu ja antaa tilaa tasaisemmalle kasvulle, jossa menestyvät erityisiä vetovoimatekijöitä omaavat, viihtyisät ja omaleimaiset paikat.

Mahdollinen skenaario, jossa maahanmuuttajien yhteiskunnallinen integraatio on keskeistä

Glokaali-Suomi-skenaariossa kuvattu telakoituminen ja paikkaan sitoutuminen koettiin pääosin uskottavana, mutta myös kritiikkiä esitettiin. Huomioiden pienempien paikkakuntien julkisten talouden nykytila, ei ole täysin uskottavaa, että tällaiset paikalliskeskukset kukoistavat tulevaisuudessa. Jotain skenaarion ominaisuuksia kuvattiin yllättäväksi, kuten pääkaupunkiseudun vetovoimaisuuden hiipumista, mutta toisaalta yllättävätkin piirteet koettiin mahdollisina. Skenaario nojaa voimakkaasti koko maan asuttuna pitämiseen ja pienienkin paikkakuntien elinvoimaan. Jo keskisuurilla paikkakunnilla yhdyskuntarakenne keskittyy kyliin ja kunta- ja alakeskuksiin, mutta varsinaisesta urbanisaatiosta ei voida tässä tapauksessa puhua. Ei ole uskottavaa, että pienet paikkakunnat urbanisoituvat, mutta suuremmat kaupunkiseudut menettävät vetovoimaa. Urbanisoituminen lähtee liikkeelle keskisuurista kaupungeista.

Skenaarion kuvauksia maahanmuutosta ei pidetty täysin uskottavina, ottaen huomioon vahvistuvat paikallisyhteisöt, joihin integroituminen voidaan kokea haastavana. Vaarana on, että integraatio jää vaillinaiseksi, mikä lisää segregatiota paikallisyhteisöissä, jolloin ongelmat voivat kärjistyä paikallisdemokratian kukoistaessa. Samoin skenaarion kuvaus maahanmuuton mukanaan tuomasta edullisesta työvoimasta voi lisätä työmarkkinoiden eriytymistä ja yhteiskunnallista polarisaatiota. Edullisen työvoiman saatavuutta pidettiin siten mahdollisena, mutta siihen liittyy epävarmuuksia sen suhteen, mistä ja millaisista olosuhteista maahanmuuttajat saapuvat ja miten he integroituvat paikallisyhteisöihin. Seurauksena vaillinaisesta integraatiosta voi olla maahanmuuttajien paluu suurempiin kaupunkikeskuksiin. Seutukaupunkien kasvu nähtiin silti mahdollisena, jos ulkomaalaistaustaisia saadaan kaikkialle maahan ja heidän juurtumisensa erilaisiin yhteisöihin käyntiin.

Korkeakoulutettujen paikkariippumattomuus julkisen palvelutarjonnan elinehtona

Todettiin, että aiemmin vain kaupunkien ominaisuuksina pidetyt tekijät, kuten nopeat laajakaistayhteydet, toteutuvat jatkossa myös kaupunkien ulkopuolella. Suuri osa suomalaisista pitää luontoa hyvinvointipalveluna, jolloin on uskottavaa, että osa ihmisistä hakeutuu luonnon läheisyyteen, kun työskentely ei ole yhtä vahvasti paikkaan sidottua. Toisaalta on myös ihmisiä, jotka haluavat kaupunkiin, eivätkä kaipaa samankaltaista luonnonläheisyyttä.

Telakoitumisen kautta hajautuva alue- ja yhdyskuntarakenne tuo haasteita palvelujen tuottamiselle, etenkin kun huomioidaan myös ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat kulutustottumuksien muutokset – kulutus siirtynee materiaalisista tuotteista palveluihin. Skenaariossa kuvattu kehitys edellyttäisi viime vuosina tapahtuneen palveluverkoston supistamisen peruuttamista siten, että peruspalvelut olisivat saatavilla hajautetummin. Palvelujen tuottamisen taloudellisuus kyseenalaistettiin, koska palvelujen käyttäjäkunta ei välttämättä ole kuitenkaan tarpeeksi suuri, jotta palvelujen tarjoamisen kustannukset voitaisiin kattaa. Julkisten palvelujen ohella samat kysymykset liittyvät muihin vapaa-ajan palveluihin, jotka kuitenkin jatkossa jouduttaneen hakemaan suuremmista keskittymistä.

Skenaariossa mainittu toimialarakenteen muutos herätti myös kysymyksiä siitä, mitä se käytännössä tarkoittaa: laajentuvatko pienempien kaupunkikeskusten toimialarakenteet nykyisestä vai pysyvätkö yksipuolisina. Bio- ja kiertotalousalojen lisäksi mahdollisesti kasvava matkailutoiminta voisi ylläpitää laajempaa palveluverkkoa myös asukkaille ja globaalin toimialarakenteen toimijoiden työntekijöille. Samoin keskustelua herätti se, mitä kasautumishyödyille käy, jos työskentely hajautuu useammille alueille etätyömahdollisuuksien kautta. Mahdollisen kasautumishyötyjen pienenemisen lisäksi Etätyöskentely voi aiheuttaa sosiaalisia ongelmia lähikontaktien vähentymisen ja paikallisyhteisöihin integroitumattomuuden vuoksi, mikä taas toisaalta voi pidemmällä aikavälillä lisätä paineita julkisten terveystalouden tuotannolle.

Skenaarion kestävyys riippuvainen teknologisesta kehityksestä

Liikenteen osalta skenaariossa kuvattu maakuntalentoasemien renessanssi ja raideliikenteen hiipuminen ovat voimakkaasti riippuvaisia lentoliikenteen käyttövoimien kehityksestä. Tämä, sekä nykyisen liikenneinfrastruktuurin ylläpito nykytasolla nähtiin kuitenkin uskottavina ja mahdollisina, mutta epävarmuuksia sisältävinä kehityskulkuina. Skenaariossa yksityisautoilu on keskeinen edellytys, mikä luo paineita ajoneuvokannan käyttövoimien puhdistumiselle. Paikallisiin tarpeisiin muodostuvien teknologiavetoisten pienen mittakaavan liikennepalveluiden kehittyminen ja voimistuva kimpapakyytikulttuuri nähtiin puolestaan epäuskottavana potentiaalisen käyttäjäkunnan vähäisyyden vuoksi.

Ilmastonmuutoksen osalta pohdittiin sitä, miten ilmaston lämpeneminen on linjassa skenaarion muiden tapahtumien kanssa. Energijärjestelmän osalta korostettiin hajautettua energiantuotantoa, mutta toisaalta Suomen sähköntuotanto tulee olemaan pitkään keskitettyä ydinvoiman kautta. Osaltaan koettiin ongelmalliseksi vihreän siirtymän aikajänne, sillä tietyillä alueilla toteutetaan suuria hajautetun energiantuotannon hankkeita jo tällä hetkellä, eikä vasta 2030–2040-luvuilla.

Samalla skenaariossa korostettiin maa- ja metsätalouden menestystä, bio- ja kiertotalouden kukoistusta, mikä voi olla ristiriidassa ilmastonmuutoksen hillinnän kanssa. Skenaariossa ei oteta kantaa mitä kyseinen tuotantotoiminta tarkoittaa luontokadon osalta. Bio- ja kiertotalouden sekä energiamurroksen kuvataan edistävän myös maaseudun elinvoimaisuutta, mutta samalla tieliikenneinfrastruktuuria tai raideliikennettä ei kehitetä, vaan ylläpidetään nykytasolla, mikä tuntuu hieman ristiriitaiselta.

Keskeisenä kysymyksenä luonnonvarojen käytön ja paikallisen julkistalouden kantokyvyn kannalta nähtiin tuotannon jalostusasteen parantaminen sekä elämyksiin perustuvan talouden vahvistuminen (mm matkailu). Viestintäyhteyksien ja liikenteen teknologinen kehitys on avainasemassa skenaarion kestävyiden kannalta.

Havaitut kehityskohteet skenaariossa

- Skenaariotarínasta puuttuu kuvaus siitä, millainen tulevaisuuden hyvinvointivaltio on ja miltä yhteiskunta kokonaisuudessaan näyttää. Mitä työtä tehdään ja millaista koulutusta tarjotaan / suositaan?
- Tavat, joilla maahanmuuttajat integroidaan sosiaalisesti kestävästi osaksi työmarkkinoita ja paikallisyhteisöjä jäivät epäselviksi. Nykyään vain vähän näyttöjä onnistuneista kokeiluista ja monietnisisistä yhteisöistä.
- Houkuttelevien ympäristöjen kehittämisen logiikka ontuu, sillä julkisen talouden realiteetit estänevät kehittämästä laajaa palvelukirjoa ja esimerkiksi kutsuohjattua joukkoliikennettä.
- Miten bio- ja kiertotalouden sekä maa- ja metsätalouden kehityskulut ovat linjassa ilmaston lämpenemisoletuksen kanssa, ja mikä on näiden vaikutus luontokatoon?

Yhteenveto

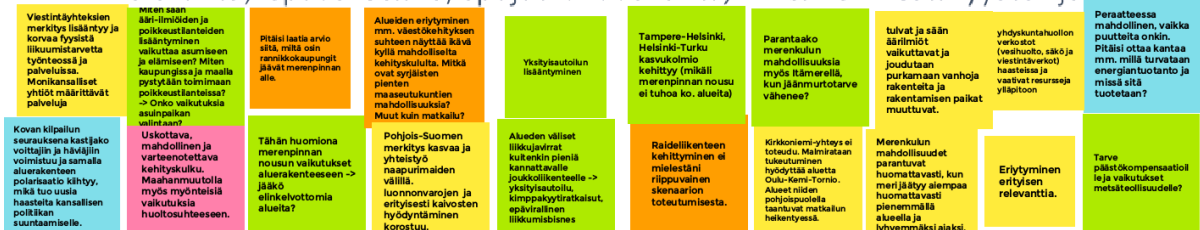
Glokaali-Suomi-skenaario nähdään mahdollisena ja uskottavana kuvauksena tulevaisuudesta, mutta se sisältää joitakin täsmennettäviä seikkoja. Suurin epävarmuus liittyy julkisen talouden kantokykyyn ja kykyyn tarjota julkisia palveluja muualla kuin suurissa kaupunkikeskuksissa.

Kupliva Suomi

Onkoskenaario: 1. Mahdollinen 2. Uskottava 3. Päätöksenteolle relevantti
aluerakenteen näkökulmasta

Tee huomioita aluerakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Onkoskenaario: 1. Mahdollinen 2. Uskottava 3. Päätöksenteolle relevantti
yhdyskuntarakenteen näkökulmasta

Tee huomioita yhdyskuntarakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Ryhmä 3 keskittyi käsittelemään skenaariotarinaa ”Kupliva Suomi”. Keskeistä tässä skenaariotarinnassa on globaali epäonnistuminen ilmastonmuutoksen torjunnassa ja sen hillinnässä. Lisäksi skenaariossa oletetaan ilmastonmuutoksen vauhdittavan laajamittaisia muuttoliikkeitä ja maahanmuuttoa – Suomi on esimerkiksi eteläeurooppalaisten ilmastopakolaisten kohdemaana. Eritasoinen kuplautuminen ja eriytyminen kärjistyy niin paikallisesti kuin suurvalta- ja EU-tasolla, mikä määrittää yhteistyötä eri ryhmien välillä. Skenaariossa kaupungit yrittävät parhaansa mukaan osallistua ilmastonmuutoksen hillintään, mutta valtioiden toiminta on lähinnä inkrementaalista. Skenaarion loppupuolella ympäristö- ja pakolaiskriisi lyövät valtion kasvoille, ja sopeutumis- ja torjuntatoimiin ryhdytään pakon edessä. Samalla kuitenkin muu hyvinvointivaltion ylläpito joutuu paitsioon, mikä jyrkentää elintaso- ja elämäntapaeroja sekä segregatiota.

Erittäin mahdollinen ja uskottava reaktiivinen skenaario, mutta karu eikä toivottu

Kuplivan Suomen skenaariota pidettiin ryhmässä yleisesti karuna ja suhteellisen negatiivisena, mutta yhtä aikaa myös hyvin mahdollisena tulevaisuuskuvana – joskaan ei toivottavana sellaisena. Eräs osallistuja pohti, että ”Kupliva Suomi” pakottaa osaltaan myös meitä havahtumaan siihen, että tulevaisuus voi monella tapaa olla huonompi kuin asioiden nykytila. Huomio kiinnittyi ryhmässä erityisesti skenaariossa läsnä olevaan hallittavuuden ongelmaan – ilmastonmuutos näyttäytyy niin kompleksisena haasteena, jonka edessä valtiot eivät pysty löytämään hyvistä ajatuksista huolimatta riittäviä ratkaisuja ja saamaan tilannetta hallintaansa. Samoin yhtäältä monikeskittyvää ja osin eriytyvää mallia (mm. monikeskisuus kaupunkiseututasolla ja kaupungin sisäinen segregatio) ja toisaalta ryhmien välistä kuplautumista pidettiin uskottavana. Toisaalta skenaariota kritisoitiin sen Eurooppa-keskeisyydestä, ja siihen kaivattiin lisää myös globaalia näkökulmaa. Kaiken kaikkiaan Kupliva Suomi kuvaa ryhmäläisten pohdintojen mukaan mahdollista tilannetta, jossa pyrkimykset toimia toisin ovat syistä tai toisista epäonnistuneet tai jääneet toteutumatta.

Huomiota skenaariossa herätti etenkin julkisen toimijan roolin heikkous – miksi valtion tasolla ei reagoida ilmastonmuutoksen torjuntaan aiemmin? Osa osallistujista kaipasi tähän lisää perusteluja ja tarkennusta - vaikka toisaalta nähtiin, että isojen rakenteellisten muutosten tekeminen tarpeeksi ajoissa voi jäädä, jolloin lopputulema voi olla jotain skenaariossa kuvattua. Kaupunkien roolia on skenaariossa kuvattu, mutta miten yritykset ja muut toimijat reagoivat?

Toinen keskeinen osa skenaariota on maahanmuutto ja ilmastopakolaisuus, mikä herätti myös erilaisia pohdintoja. Pohdittiin erityisesti, miten maahanmuutto ja ilmastopakolaisuus voitaisiin kääntää voimavaraksi, eritellä siihen liittyviä myönteisiäkin piirteitä ja johtaako runsas maahanmuutto välttämättä skenaariossa kuvattuihin ongelmiin mm. eriytymisen suhteen. Maahanmuuttoon liittyvien mahdollisuuksien lisäksi ehdotettiin pohdittavaksi tarkemmin myös ylipäätään korkeaan lämpötilan nousuun liittyviä muita mahdollisia myönteisiä vaikutuksia – voiko tästä esimerkiksi syntyä uusia mahdollisuuksia maa- ja metsätaloudelle?

Lisäksi pohdittiin, mitä tapahtuu pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle ja nykyisenlaiselle sosiaaliselle turvaverkolle tässä skenaariossa. Skenaariossa on erilaisia mainintoja ryhmien eriytymisestä ja segregaatiosta, mutta ei siinä ei suoraan oteta kantaa nimenomaan hyvinvointivaltion rooliin ja jatkumiseen tai eritellä moninaistuvan väestön erilaistuvia tarpeita. Skenaario herätti myös pohtimaan yritystoimijoiden roolia yhtäältä palveluiden tarjoajana ja valtion jättämän kestävyysmurroksen tyhjiön täyttämisessä – mutta myös työn ja toiminnan näkökulmasta: miten ja millaista työtä skenaariossa tehdään?

Ilmastokriisi ja maahanmuutto ajavat alue- ja yhdyskuntarakenteen kehitystä

Ilmastomuutoksen ja lämpötilan nousuun liittyen useat ryhmäläiset pohtivat, millaisia vaikutuksia 3 asteen lämpötilan nousulla on merenpinnan tasoon. Mitä tämä esimerkiksi tarkoittaa rannikkokaupunkien näkökulmasta, jääkö meille elinkelvottomia alueita ja millaisia vaikutuksia tällä voi olla aluerakenteen kehitykseen? Toisaalta tämä voi osaltaan johtaa myös merenkulun edellytysten parantumiseen, kun meri ei jäädy aiempaan tapaan. Merenpinnan nousun lisäksi pohdittiin tulvien ja sään ääri-ilmiöiden vaikutusta (ml. kaupunkitulvat) kaupunkien sisällä ja ylipäätään alueilla eri puolilla Suomea, joissa asutaan ja toimitaan järvien, jokien ja meren äärellä. Voiko tällä olla lopulta vaikutusta myös asuinpaikan valintaan ja rakentamisen paikkoihin sekä kaupungissa että maaseudulla?

Etenkin Pohjois-Suomeen kiinnittyvät skenaarion kehityskulut herättivät erilaisia pohdintoja. Ensiksi skenaariossa mainittu Koillisväylän tuomaa elinvoimaa epäiltiin vahvasti, ja painotettiin ettei skenaariossa esitetty yhteys Jäämerelle Kirkkoniemien kautta ole uskottava ja tule toteutumaan (rata tulee pohjautumaan Malmirataan ja kulkemaan reittiä Tornio-Haaparanta-Boden-Kiiruna-Narvik). Toiseksi pohdittiin, kiihtyvä ilmastomuutos voi lopulta haitata Lapin turismiin perustuvaa elinkeinorakennetta, jos talvet myös pohjoisessa lämpenevät eikä talviturismille ole enää sopivia olosuhteita. Eräs osallistuja pohti, ettei ylipäätään Pohjois-Suomeen kiinnittyvät huomioidut skenaariossa ole täysin uskottavia. Kolmanneksi heräteltiin pohtimaan, voiko lämpötilan nousu lopulta laajemminkin ohjata asutusta, toimintaa ja työpaikkoja pohjoisemmaksi sekä sitä kautta kasvattaa Pohjois-Suomen merkitystä – onko etelässä *jo liian kuuma*?

Skenaariossa kuvattua eriytymiskehitystä pidettiin erityisen relevanttina päätöksen teon kannalta. Kuvattu alueiden välinen polarisaatio näyttäytyikin osallistujien näkökulmasta uskottavalta ja mahdolliselta kehitykseltä nykyhetkestä käsin tarkasteltuna. Pohdittiin mm. mitä tämä tarkoittaa käytännössä pienten maaseutukuntien elinkeinoelämän mahdollisuuksien kannalta ja voiko yhdyskuntarakenteen tasolla hallitsematon kehitys johtaa lopulta skenaarion loppupuolella yhdyskuntarakenteen hajautumiseen? Skenaariossa olisi hyvä käsitellä polarisaatiokehityksen vaikutusta eri alue- ja yhdyskuntarakenteen tasoilla. Toisaalta nostettiin myös esiin pohdinnat siitä, millaiset ovat ne ohjauskeinot ja välineet esimerkiksi kuvattun eriytymiskehityksen hallintaan? Yhdeksi välineeksi nostettiin MAL-sopimukset.

Havaitut kehityskohteet skenaariossa

Koonti asioista, jotka työpajan keskustelun perusteella kaipaavat tarkennusta/muuttamista/jotka herättivät kritiikkiä.

- Tulisi perustella tarkemmin julkisen toimijan ohjauksen puute ja syyt siihen: miksi julkinen toimija ei reagoi? Ja jos lopulta menee näin huonosti, vaatii myös valtion toimien lisäksi paljon resursseja sopeutua uusiin ilmastotoimiin (ei pelkästään ilmastotoimia, mutta myös tukea toiminnan muuttamiseen)
- Olisi hyvä ottaa kantaa hyvinvointivaltion tilaan
- Jäämerenradan linjauksen ja siihen liittyvien huomioiden korjaaminen – Boden-Narvik, ei tule osallistujien mukaan kulkemaan Kirkkoniemen kautta eikä siten ole skenaariossa esitettyä vaikutusta Pohjois-Suomen elinvoimaan
- Merenpinnan nousun vaikutukset (mm. rannikkokaupungeille, aluerakenteelle) pitäisi sisällyttää skenaarioon jotenkin
- Skenaarioon kaivattiin lisää erittelyä ilmastomuutoksen vaikutuksista *toimintaan* – työhön ja sen tekemisen tapoihin, työpaikkoihin, palveluihin ja niiden järjestämiseen
- Lisää pohdintaa skenaarioon lämpötilan nousun mahdollisuuksista ja konkreettisemmista uhkista/riskeistä (mm. lajiston muuttumisen vaikutukset maataloudelle?)
- Skenaariossa ristiriita: loppupuoolella korostuvat eri ilmastotoimet ja samalla luonnonvarojen käyttö osana taloutta → onko mahdollista, jos yhtäältä pitäisi kompensoida ja kasvattaa hiilinieluja, mutta talous perustuu ekstensiiviseen luonnonvarojen käyttöön?
- Skenaariossa ei oteta kantaa energiantuotantoon (muodot) ja sitä kautta luonnonvarojen käyttöön
- Luontokato ei näy skenaariossa – voiko esim. heikentää maaseudun houkuttelevuutta?
- Kritiikkiä: riittävätkö rahat lopulta julkisen liikenteen hankkeiden toteuttamiseen – globaalit, muut rahoituslähteet?

Yhteenveto

Kupliva Suomi -skenaario nähtiin mahdollisena ja uskottavana skenaariona. Samalla se on myös äärimmäinen ja ei-toivottava kuva tulevaisuudesta, jossa ilmastomuutoksen torjunnan epäonnistuminen on johtunut merkittäviin muutoksiin yhteiskunnassa.

[illegible]

Tee huomioita aluerakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Tee huomioita yhdyskuntarakenteen muutospiirteistä, esim. erityisen relevantti, epäuskottava/epäjatkuvuuskohta, kriittinen kestävyystekijä

Huomioita tarinan toteutumisen mahdollisuudesta

Työpajan ensimmäisessä keskusteluosiossa osallistajat toivat jo esiin silmään pistävinä asioina kriittisiä huomioita liittyen Kotiseutu-Suomi-skenaariotarinan toteutumisen mahdollisuuteen ja johdonmukaisuuteen. Samalla keskusteluun nousi myös alue- ja yhdyskuntarakenteen ilmentymiin liittyviä huomioita, joita sitten kerrattiin jälkimmäisessä keskusteluosiossa.

Liittyen kysymykseen, onko skenaario mahdollinen, muutama osallistuja totesi sen olevan epärealistisen nostalginen, ikään kuin kelloa voitaisiin kääntää takaisin sotien jälkeisiin vuosiin. Yksi osallistuja piti skenaariota teoreettisena eikä nähnyt, että arvojen kehityksessä voitaisiin hypätä takaisin 1950-luvulle. Toinen puolestaan ei nähnyt vallitsevassa arvokehityksessä mahdollisuutta palata kylämaisyyteen: ihmiset eivät muuta kyliin, vaan erilleen toisistaan mökille, ja rantaviivaakin on rajallinen määrä. Ikääntynyt väestö pyrkii keskustaan. Hän kyseenalaisti myös vanhan rakennuskannan hyödyntämisen houkuttelevuuden verrattuna uudisrakentamiseen, etenkin kerrostaloasumisessa.

Myös skenaarion toteutumisen taloudellisia edellytyksiä kyseenalaistettiin. Niukkenevan julkistalouden Suomessa nähtiin vaikeana skenaariossa esitetty paikallisuuden ja omavaraisuuden korostuminen yhdistettynä ikääntyvään väestöön. Yksi osallistuja mainitsi, että hoivan teknologisetkin ratkaisut vaativat merkittäviä julkistaloudellisia satsauksia, eikä toisaalta korkean osaamisen tason heikkeneminen maassa vaikuttanut tähän yhteensopivalta. Liikenneinfran osalta korostettiin myös valtakunnallisten yhteyksien ja näihin liittyvien taloudellisten ylläpitokustannusten merkitystä, kun pyritään mahdollistamaan esitetty hajautuneempi aluerakenne: tarvitaan yhteyksiä satamiin ja virtuaalikaupan tuotteiden rekkakuljetuksia. Jos päästötön autoliikenne hajautuneessa rakenteessa kallistuu, miten rahoitetaan väyläverkon kunnossapito ja liikennepalvelut – autoverotuloja alueille ohjaamalla? Eräs kaavoittaja arveli hajautetun energian ratkaisujen rinnalla tarvittavan jatkossa myös ydinvoimaa. Lisäksi muistutettiin, että globaalitalouden realiteetteja ei pidä unohtaa tässä skenaariossa: tarvitaan työvoimaa ja osaamista.

Johdonmukaisuutta ja sen puutetta

Kansainväliset yhteydet jäivät skenaariossa muutoinkin vähälle huomiolle. Kansainvälisten infrayhteyksien osalta mainittiin nykyisen liikenneinfran ylläpitoon liittyen, että hyödynnettävissä olevaa ratainfraa on Pohjois-Suomessa sekä Norjan että Venäjän suuntaan. Tämä usein unohtuu, kun visioidaan uusista raideyhteyksistä Barentsinmerelle, kuten myös kahdessa muussa hankkeen skenaariossa. Erityisesti mainittiin Norjan Narvikin ratayhteys, jota parhaillaan sähköistetään.

Nämä kommentit ilmensivät myös vaikeutta tuoda skenaariotarinnassa tarpeeksi tasapainoisesti esiin eri kehityskulkuja. Trendikehityksestä ja muista skenaariotarinoista poikkeavat ulottuvuudet saavat tarinassa korostuneen roolin, jolloin paluu kotiseuduille ja mökkibuumi näyttävät ikään kuin kaikenkattavina ilmiöinä, vaikka skenaarion taustalla on myös ajatus aluerakenteen keskittymiskehityksen jatkumisesta maakuntakeskukset mukaan lukien - paikallisyhteisöjen elinvoiman kasvun rinnalla - tosin muita skenaarioita selvästi heikompana. Tätä osaltaan ilmensi myös skenaarion hämähäkinseittikuvaaja, jossa

aluekehityksen tasapainaisuuden esitetään olevan huipussaan. Eräs osallistuja korostikin, että skenaariotarinarasta olisi hyvä saada aluekohtaiset erittelyt: miten se ilmenee suurimmilla kaupunkiseuduilla, miten maakuntakeskusten vaikutusalueilla ja miten maaseutumaisilla alueilla. Kylämaisyys tarkoittaa eri asioita maan eri osissa. Toinen edustaja totesi, että skenaariotarina ei ole koko Suomen kuva, missä alueiden väliset erot tulevat voimistumaan. Yksi osallistuja puolestaan kysyi käänteisesti, että jos lähituotannon merkitys kasvaa, mikä asema silloin tulisi olemaan nykyisen kaltaisella tavalla tuottaa ruokaa tai teollisuuden tuotteita.

Skenaariotarinan epäjohtamukaisuuksien osalta huomautettiin skenaarion EU-vetoisuuden ja paikallisvetoisuuden ristiriitaisuudesta, kun ajatellaan esimerkiksi EU:n tämänhetkistä Fit for 55 -pakettia ja biotalouden linjauksia. Toisaalta eräs osallistuja totesi ristiriitaisuuksien ilmentävän myös murroksellista aikaamme, jossa monta murrosta tapahtuu samaan aikaan: murrokset teknologiassa, liikkumisessa ja käyttäytymisessä, vaikka perusteellisuus ja infra säilyvätkin mukana. Murroksessa olemisen tunnistaminen on tärkeää. Hän myös totesi, että teknologisen murroksen arviointi on työssä jäänyt taka-alalle, vaikka teknologian kehitys on nopeaa ja näyttää ratkaisevan monet ongelmat. Liikkumisen sähköistyminen tulee ennakoitua nopeammin, ja sen tuomaan muutokseen pitää varautua.

Keskustelua skenaariotarinan alue- ja yhdyskuntarakenteellisista ilmenemismuodoista

Työpajan jälkimmäisessä tehtävässä keskityttiin Kotiseutu-Suomi-skenaariotarinan alue- ja yhdyskuntarakenteellisiin ilmenemismuotoihin. Yliopistokaupunkien ja pääkaupunkiseudun vahvan roolin säilymistä korostettiin. Huomautettiin myös, että monipaikkaisuuden lisääntyminen ei välttämättä tarkoita pysyvän asumisen siirtymistä maaseutumaisemmille alueille, sillä työpaikan vaihtumisen ei useinkaan tarvitse tarkoittaa pysyvän asuinpaikan vaihdosta. Tässä yhteydessä olisi osuvampaa puhua monipaikkaisuuden buumista kuin maaseutubuumista. Seutukaupungeilla nähtiin tärkeä rooli skenaariossa, sillä ne tarjoavat paikallisia palveluja (mm. kulttuuripalvelut). Toisaalta omaehtoiset paikalliset palvelut edellyttävät myös rahoitusta, joka on skenaariossa kriittinen tekijä. Kun skenaarioon sisältyy niukentuva julkistalous, siitä seuraa taipumus keskittää, mikä on ristiriitaista paikallistumiskehityksen kanssa, jollei tämän ajatella olevan vahvasti omaehtoisuuteen nojaavaa.

Paikallisyhteisöjen ja niitä yhdistävien pääväylien ylläpidon korostuminen skenaariossa kyseenalaistettiin yhdessä puheenvuorossa, jossa huomautettiin vallitsevasta päätöksenteon käytännöstä, jossa isot infrahankkeet näyttäytyvät poliittisesti kiinnostavampina kuin vallitsevan väyläinfran ylläpito. Jos Suomessa olisi tulevaisuudessa poliittisesti valittu aluehallinto, jolla olisi omassa päätösvalassaan infrahankerahaa, voisi tämä näkymä toteutua. Tällaisen laajan väliportaan hallinnon synnyttäminen voi kuitenkin olla poliittisesti vaikeaa kansallisella tasolla. Yhdessä kommentissa toivottiin enemmän huomiota kiinnitettävän skenaariotarinan jatkotyöstössä elinkeinoelämän tarpeisiin valtakunnallisten yhteyksien osalta.

Energiantuotannon alueellistamisen ja paikallisten energiaratkaisujen korostumista skenaariossa tukee yhden kommentoijan mukaan myös se, että turvallisuus- ja varautumiskysymysten kasvava huomio nostaa hajautetun energiantuotannon ratkaisujen merkitystä.

Yhteenveto

Kotiseutu-Suomi skenaariossa nähtiin olevan monia mielenkiintoisia ja mahdollisia kehityskulkuja, mutta kokonaisuuden johdonmukaisuutta ja toteutumisen mahdollisuutta kohtaan esitettiin paljon kriittisiä kommentteja.